

“GELENEKLER VE ACILARI”

Araştırma sorusu: Yaşar Kemal’in “**Yılanı Öldürseler**” ve Gabriel García Marquez’in “**Kırmızı Pazartesi**” adlı yapıtlarında gelenekler ve göreneklerin birey ve toplum üzerindeki etkisi ve bunların kurguya yansımaları nasıl işlenmiştir?

Ders: Türkçe A, Kategori 2

Sözcük sayısı: 4000

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	2
II. YILANI ÖLDÜRSELER	2
a. Gelenek ve Göreneklerin Toplum Üzerindeki Etkileri	4
b. Ataerkil Toplum Yapısının Yansımaları	7
c. Gelenek ve Görenekler ve Bireylerin Yaşadığı İç Çatışmalar	9
III. KIRMIZI PAZARTESİ	11
a. Gelenek ve Göreneklerin Toplum Üzerindeki Etkileri	12
b. Ataerkil Toplum Yapısının Yansımaları	14
c. Gelenek ve Görenekler ve Bireylerin Yaşadığı İç Çatışmalar	15
IV. SONUÇ	16
KAYNAKÇA	18

I. GİRİŞ

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. İhtiyaçla birlikte toplum denilen birlik ortaya çıkmıştır. Toplum kavramı zaman içinde gelişip zenginleşmiş, toplumun yeni bireyleri için önceden hazırlanmış davranış biçimleri yaratılmıştır. Yaratılan bu yaşam şekilleri gelenekler ve görenekler olarak adlandırılmışlardır. Zamanla birlikte gelenek ve görenekler toplumsal yapılanma için önemli hale gelmiş, toplumun her bireyinin hayatını yönetmeye başlamıştır. İçinde bulunduğu toplumun bir parçası olmak isteyen insan, toplumun geleneklerine ve göreneklerine uymak zorunda bırakılmış, bu davranışlara uymayı seçmeyen birey toplumdan atılmış, aşağılanmış, desteksiz bırakılmış, toplumsal yapı içinde bir öteki konumuna getirilmiştir.

Toplum yaşamında önemli yer tutan bu olguların yansımaları edebiyat alanında kendine yer bulmuş, sözü edilen konuları işleyen pek çok edebi eser yazılmıştır. Bu yapıtlardan Yaşar Kemal'in "**Yılanı Öldürseler**" adlı yapıtı ile Gabriel Garcia Marquez'in "**Kırmızı Pazartesi**" adlı yapıtında, gelenek ve göreneklerin toplum ve birey yaşamı üzerindeki etkisi ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

Bu tez çalışmasında, gelenek ve göreneklerin yapıtlarda kurgulanan toplumsal yaşam üzerindeki etkileri, ataerkil toplum yapısının yansımaları ve bireyin toplumsal değerlerle kendi değerleri arasında yaşadığı iç çatışmalar aktarılacak, benzerlikler üzerinden karşılaştırmalar yapılacak, gelenek ve göreneklerin yapıtlardaki kurguyu nasıl etkilediği tartışılacaktır.

II. YILANI ÖLDÜRSELER

Yaşar Kemal'in "**Yılanı Öldürseler**" adlı romanında kesin bir zaman dilimi belirtilmemesine rağmen yapıt okuyucuda olayların Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçtiği izlenimini bırakmaktadır. Yapıtta Çukurova bölgesinde "*namus temizleme*" adı altında, yetişkinler ve

hatta çocuklar üzerinde uygulanan baskı ve vahşice işlenen cinayetler anlatılır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte eşitlik, özgürlük, insan hakları, adalet gibi değerler önem kazanmış ve yasalarla korunuyor olmasına rağmen toplum için gelenek ve göreneklerin bunların önüne geçtiği çarpıcı bir şekilde resmedilmiştir. Namus ve namus temizliği kavramları, gelenek ve göreneklerine bağlı diğer birçok toplumsal yapılanmada olduğu gibi yapıtta resmedilen toplumun da hassas noktalarındandır. Sözü edilen toplumsal yapı içinde namusun korunması, kirlenmesi ve kirlendiğinde nasıl temizlenmesi gerektiği okuyucuya çarpıcı bir şekilde aktarılır. Bu vurgulama biçimi yapıtın kurgusunun toplumsal değer yargılarını öne çıkaracak biçimde okuyucuya sunulmuştur.

Yapıttaki ana karakterlerden biri olan Esme, yörenin en güzel kızı olarak betimlenir ve Abbas adlı bir karakterle birbirlerini sevdikleri anlatılır. Ancak Esme'yi, zengin bir ağanın oğlu olan babayiğit ve pervasız bir karakter olarak tanımlanan Halil kaçıırır ve Esme'nin rızası dışında onunla ilişkiye girer. O andan sonra tüm hayatı istemeden Halil'e ait olan Esme, hala Abbas'ı sevmesine rağmen Abbas'ın ve kendisinin güvenliği için onunla bir daha görüşmemesi gerektiğini Abbas'a defalarca söylemiş, ancak Abbas Esme'nin peşini bırakmamıştır. Abbas en sonunda dayanamayıp Esme'ye kavuşma umudu ile Halil'i öldürmüştü, fakat hemen ardından Halil'in akrabaları tarafından vahşice yok edilmiştir. Esme'nin Abbas'ın cesedini koruma çabası, toplumun ve Halil'in ailesinin, bu cinayeti Esme'nin düzenlediğini düşünmesine, onun "*orospu*" olarak görülmesine neden olmuş, Esme'nin ailenin ve Halil'in namusunu kirlettiğine inanılmıştır. Toplumun hem cesaretsizliği hem de inanışları nedeniyle Esme'nin oğlu Hasan, annesini öldürmeye zorlanmıştır. Halil'in kanının temzilenebilmesinin tek yolunun bu olduğuna inandırılan Hasan, romanın son sayfalarına kadar annesini öldürmek istememiş ancak toplumun yoğun baskısı nedeniyle direnmeyi bırakmış ve töre cinayeti işleyerek annesini öldürmüştür.

Yazar, gelenek ve göreneklerin bir uzantısı olarak gerçekleşen, toplumun tüm kesimlerinin dahil olduğu bu namus cinayetini, annesini öldürmesi için küçük bir çocuğa uygulanan baskılar, çocuğun yaşadığı bunalımlar, çaresizlik ve iç çatışmalar üzerinden etkileyici bir şekilde aktarmıştır:

“Öldürülmeli anam, öldürülmeli. O öldürülmezse olmaz. Çukurovada kimse bizim yüzümüze bakmaz. Babam da çingiraklı yılan olaraktan Çukurova sığağında, cehennemde yanar durur. O ölmeli. Anam ölmeli.” (Kemal, 68)

Yapıtta resmedilen gelenekler ve görenekler, toplumsal yaşam üzerindeki etkileri, erkek egemen toplum yapısı ve bireylerin toplumsal baskılar karşısında yaşadığı iç çatışmalar aşağıdaki bölümlerde örnekler verilerek değerlendirilmiştir.

a. Gelenek ve Göreneklerin Toplum Üzerindeki Etkileri

Yapıtta, gelenek ve göreneklerin en fazla etkilediği yapıların aile, ailenin kurulması, aile içindeki roller, aile bireylerinden beklenen davranışlar ve toplumsal yapıya uygun olmayan davranışların cezalandırılma yöntemleri olduğu görülmektedir. Dönemin toplumsal sorunlarına ayna tutan bir yaklaşımla ailenin temel değerlerini namus, namusun korunması, namusun temizlenmesi ve bunların odağında ise kadının namusunun yer aldığı vurgulanmaktadır.

Yapıtta yaşantısı konu edilen aile, kirlenen namusun temizlenmesi amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. Yapıttaki ana karakterlerden biri olan Esmе, kendisini kaçıırıp onunla zorla cinsel ilişkiye giren Halil’le evlenmek zorunda kalmış, toplumun beklentileri, gelenek ve görenekleri bireyin özgül iradesinin önüne geçmiştir. Yazar, gelenek ve göreneklere göre kadının namusunun temizlenmesi için tecavüzcüsüyle evlenmek zorunda bırakılmasını ve bu örüntü etrafında gelişen olayları şu şekilde aktarmıştır:

“Esmе’ye aşık olmuştu Halil, Esmе kendisini istemeyince bir gece onu altı kişiyle babasının evinden zorla kaçırdı. Elini ayağını bağlayıp ırzına geçmek istedi. Esmе direndi. Bir hafta sonraydı ki, ona afyonlu şerbet içirip öylesine muradına erdi.” (Kemal, 29)

Bu alıntıda da görüldüğü gibi Halil'in Esme'yi kaçırmaması, ona zorla sahip olması ve sonrasında da onunla evlenmesi, yapıtta anlatılan uzamda ve zaman diliminde toplum tarafından kabul edilen, normal görülen bir davranıştır: *“Halil [Esme'yi] aldı evine getirdi, bir imam çağırıp hemen onu orada nikahladı. Sonra da daha o gün hükümet nikahıyla da nikahladı.”* (Kemal, 29)

Esme'nin Halil'le zorla evlendirilmeden önce sevdalısı olan Abbas, Esme'yi unutamamış ve onu görmeye gelmiştir. Esme, gelenek ve göreneklere göre, artık bir araya gelmelerinin mümkün olmayacağını, birlikte kaçmaları bir yana, birileri şüphe etse dahi en ağır cezayla, ölümlü cezalandırılacaklarını her defasında Abbas'a söylemiş, ancak onu artık gelmemesi için ikna edememiştir: *“Esme, Abbas'ın yanına vardı. Git Abbas, dedi, bak çocuğum tam yedi yaşında. Bana acı, dedi. Seni de beni de öldürürler bunlar. Abbas gitmedi.”* (Kemal, 28)

Alıntıda görüldüğü üzere toplumsal değer yargılarının bireyin yaşam hakkının üzerinde bile güç sahibi olduğu anlatılmıştır. En sonunda Abbas, Esme'nin başka bir erkekle—Halil'le—yaşamamasına, onun karısı oluşuna dayanamamış, bir akşam Halil'i evinde, oğlunun ve karısının yanında öldürmüştür. Halil'in ölümü ile birlikte artık Abbas, Esme, oğlu Hasan ve hatta bütün köy için artık hiçbir şey aynı değildir. Bir kan davası başlamıştır; geleneklere göre Halil'i kim öldürdüyse mutlaka cezalandırılmalıdır ve bu ceza öyle bir ceza olmalıdır ki diğerlerine büyük ders olmalı, kimse bu suçu işlemeye bir kez daha cesaret etmemelidir. Bu öğretiyse Abbas cezalandırılmıştır; öldürülmüş, ölüsü köpeklere atılmıştır. Ama Halil'in ailesi için bu ceza yetmemiş, hiçbir suçu olmadığı halde Esme suçlu konumuna düşürülmüştür. Abbas Halil'i öldüren, Esme ise kanıt olmamasına rağmen suçu azmettiren kişi olarak kabul edilmiş, ikisi de toplumsal yapı tarafından cezalandırılmışlardır. Hikayenin bu bölümünden sonra oğlunu kaybetmenin acısını derinden yaşayan Halil'in annesi, büyükana karakteri devreye girmiş ve Esme'nin ölüm fermanını ilan etmiştir. Büyükana göre Esme hem oğlunu öldürtmüş hem de başka bir erkekle gönül ilişkisi yaşadığı için ailenin namusunu kirletmiş kötü bir kadındır:

“Büyükanası yataklara düştü. Yataklara düşmeden önce üç oğlunu çağırđı: ‘Oğlumun kanlısı Abbas kafiri değil, oğlumun kanlısı Esmedir,’ dedi. ‘Varın temizleyin kanınızı.’” (Kemal, 16)

Yaşlı insanlar, gelenek ve göreneklerin yeni nesillere aktarılmasında görüp geğirmişliklerinden, tecrübe ve bilgi sahibi olmalarından dolayı önemli rollere sahiplerdir. Toplumsal işleyiş ile ilgili önemli kararları onlar verirler ve toplumu yönlendirirler. Daha önceki nesillerden, kendi büyüklüklerinden öğrendiklerini gelecek kuşaklara aktararak toplumsal düzenin benzer yapıda devam etmesini sağlamak en önemli görevleridir. Yapıtta da yazar büyükanayı, köyde hem yaşı hem de zengin aileye mensup olması nedeniyle saygı duyulan, sözü dinlenen güçlü biri olarak tasvir etmiştir. Büyükananın söyledikleri köylüler tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilmiş ve toplumsal yapılanma içinde sonsuz yetki sahibi olan büyükananın her dediği harfiyen yerine getirilmiştir: *“Köylü büyükanasına bağlanmıştı bir büyüyle, o ne konuşursa köylü de bire bin katarak onu konuşuyordu. Büyükanasının korkunç tutkusunun altındaydı bütün köy.”* (Kemal, 95)

Alıntıda da görüldüğü gibi büyükananın köydeki üstünlüğü, insanları var olan gerçeklikten farklı düşüncelere inanmaya ve bu doğrultuda hareket etmeye itebilecek kadar güçlüdür. Bu da toplumdaki önemli figürlerin, olaylar karşısında toplum tarafından verilecek tepkilerde belirleyici bir rol oynadığına bir örnek olarak gösterilebilir. Bu tepkiler de zamanla görenekler bağlamında *“doğru, gerçek, olması şart olan değerler”* olarak toplumda yer etmektedir.

Esmeye bu denli düşman olan köy halkı onu cezalandırmak, onu köyden göndermek ya da kendisini öldürmesini sağlamak adına yapmadıklarını bırakmamışlar ve Esmeye karşı gerçekleştirilen sözel ya da fiziksel her tür baskı unsurunu gelenekler sayesinde yapmakta özgür olduklarını düşünmüşler ve bu güvenle hareket etmişlerdir. İnsanın en saf hali olan çocuklar bile bu *“doğruları”* öğrenmeleri, nesilden nesile aktarmaları için insani erdemlerle örtüşmeyen bu haksız ve acımasız duruma dahil edilmişlerdir:

“Yüzü gözü yırtılmış, ak başörtüsü, saçları, yüzü kan içinde kalmıştı. Fistanı paramparçaydı, kanlıydı. Köylüler, kadınlar, erkekler, çocuklar, önüne gelen anasına vuruyor, ona tükürüyorlardı.” (Kemal, 15)

Yapıtta dikkati çeken bir diğer nokta ise devletin düzen sağlayıcı, hak ve hürriyetleri korumakla görevli birimlerinin, gelenek ve görenekler karşısındaki tutumlarıdır. Savcı, jandarma gibi devlete bağlı olarak toplumun düzenini sağlama sorumluluğuna sahip kişilerin bu köydeki geleneklere dayalı yaşamın bir parçası haline geldiği, yönetim sistemi değişmiş olsa bile bu görevliler de dahil köydeki tüm insanların hâlâ köklerine yerleşmiş eski kültüre ve o eski kültürün yasalarına dayalı olarak yaşadıkları vurgulanmıştır:

“Amcası anasını tutmuş sürüklüyor, parçalanan ölünün yanına getirmeye çalışıyor, anası gelmiyordu. (...) Anasını yerde, tozların içinde sürüklüyordu. Candarmalar, Candarma Yüzbaşısı durmuşlar onu böylece seyreliyorlar...” (Kemal, 15)

Alıntıda görülebileceği gibi, demokratik yönetim başlamış olmasına rağmen köyde toplum düzenini sağlamak için hâlâ yıllar önce oluşturulmuş, zaman değişmesine rağmen ilkelliğini bozmamış, gelenek ve göreneklere dayandırılmış toplumun yazılı olmayan kurallarına dayalı bir yaşam süregelmektedir. Böyle bir durumun resmedilmesi ise Esmen'in haksız yere suçlanmasının, cezalandırılmasının, sonunda öldürülmesinin önünü açmıştır.

b. Ataerkil Toplum Yapısının Yansımaları

Yapıtın genelini geçtiği Çukurova'nın Anavarza bölgesinde o dönem Türkiye'sinin gerçekliğinin de bir parçası olan erkeğin egemen olduğu bir hayatın süregeldiği görülebilir. Ataerkil bir toplumun getirdiği diğer etkiler ile birlikte toplumsal yapılanma içinde kadının bir değerinin ya da söz hakkının olmaması, erkeğin istediği kadına istediğini yapabilmesi sözü edilen toplumsal yapının özelliklerindedir.

Hikayede kadının toplumsal yaşam içinde bir değerinin olmadığı, kadının birey olarak değil, bir kız evlat, eş, ya da anne olarak, yani bir erkeğin himayesinde ve birlikteliğinde var

olabildiğini, hiçbir konuda söz hakkının bulunmadığını vurgulayan olaylar zinciri, Halil'in Esme'yi kaçırp, ona tecavüz edip evlenmesiyle başlamıştır. Esme, ortada herhangi bir delil olmaksızın kocasının öldürülmesinin esas sorumlusu olarak görülmeye başlamış, suçlu erkek olmasına rağmen kadın sorumlu tutulmuştur. Eğer ortada bir suç varsa bunun sorumlusunun kadın olduğu gerçeği toplumun köklerine işleyen, kadının ikinci planda görüldüğü gelenksel yapının yansımasıdır. Esme kirlenen aile namusu ile ilgili olarak toplum tarafından her türlü hakarete, şiddete maruz bırakılmış, devlet görevlileri bile Esme'ye yapılan eziyete seyirci olmuştur: *“Bütün köy bir ağızdan bağıryordu. Kadınlar, erkekler, yaşılar, çocuklar Esme'ye ağızlarına ne gelirse söylüyorlardı.”* (Kemal, 31)

Esme toplum tarafından yok edileceğini, öldürüleceğini bildiği için oğlunu alıp uzaklara gitmek istemiş ancak Halil'in ailesi ve köylüler Esme'nin Hasan'ı almasına izin vermemişlerdir. Bu yapıya göre oğul anadan çok babanın malıdır. Ananın evlat üzerindeki hakkı babaya göre sınırlıdır. Böylelikle Esme'nin çocuğuna annelik yapmaya hakkı bile elinden alınmıştır. Yazar bu toplum yapısının içinde kadının hiçbir hakkının olmadığını, kadının bir insan olarak değerinin bulunmadığı, doğurduğu çocuğun üzerindeki hakkının bile toplumsal yapı tarafından geleneklerin etkisi ile kolayca elinden alınabildiğini ortaya koymuştur: *“Elini ayağını öpeyim Ağam, ben Hasansız hiçbir yere gidemem. (...) Oğlum yanımda yokken yaşamaktansa, oğlum yanımdayken ölmek daha iyi...”* (Kemal, 37) Esme'nin oğlunu yanına alamaması, ve evladından ayrılmak istememesi onun köyde kalıp başına gelecek her şeye katlanmak zorunda olmasına ve öldürülme ihtimaline bile göz yummasına yol açmıştır. Esme köyden ayrılırsa kimsenin ona dokunamayacağını bilmesine rağmen köyde kalmış, bunun sonucu olarak da öldürülmüştür.

Ataerkil toplum yapısında kısıtlayıcı türde baskıların kadın üzerinde yoğunlaşmasının yanısıra bu baskıların farklı türleri erkek dünyası etrafında da görülmektedir. Kadın değersiz bir nesne

kalıbına yerleştirilirken erkek de güçlü ve korkusuz bir insan kimliğine uymaya zorlanır. Bu da büyükananın diğer oğullarını Halil'in intikamını almaya zorlamasında görülmektedir:

“Senin de amcaların adam mı, baban vurulduğu gün, eğer onlar adam olsalardı, tutarlardı o gelinin saçından götürürlerdi Halilimin mezarının başına, alırlardı keskin usturayı ellerine, basarlardı boğazına usturayı...” (Kemal, 33)

Alıntıda da görüldüğü gibi yapıtta yer alan toplumdaki ataerkil yapı sadece kadın üzerinde değil, erkek üzerinde de baskı kurmaktadır. Bu da Halil'in kardeşlerinin Esm'e'yi öldürmek istememelerine rağmen bunu yapmaya zorlanmalarına yol açmıştır.

c. Gelenek ve Görenekler ve Bireylerin Yaşadığı İç Çatışmalar

Yapıtta, toplumda kabul edilen davranışları ve verilmesi gereken tepkileri toplum tarafından dışlanmamak için sergileyen bireylerin, istemedikleri halde yapmak zorunda kaldıkları ancak sonunda toplumun kendileri üzerinde kurduğu baskıya dayanamayıp gerçekleştirdikleri eylemler aktarılmıştır. Hasan'ın, annesini öldürmeye zorlanması buna verilebilecek en uygun örneklerden biridir. Hem daha az ceza alacağı için hem de Esm'e'nin akrabaları tarafından öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmayacağı için aile büyükleri ve içinde yer aldığı toplumsal yapı Hasan'a annesini öldürmesi için baskı yapmıştır.

“Ben biliyorum, emicelerin ananı öldürtecekler. Çünkü onlar senin dayılarından korkuyorlar. Dayılarından korkmasalar ananı çoktan öldürmüşlerdi. Onlar için adam öldürmek, hele bir kadını öldürmek ne ki, onlar senin dayılarından korkuyorlar. (...) onlar bilirler ki, kız kardeşlerini öldürmüşler senin emiceler, geleler öldüreler, sülalelerini keseler ki hiçbir tane adam kalmaya soylarından. Halbuki sen öldürürsen ananı dayıların seni öldürecek değiller ya...” (Kemal, 62)

Hasan, büyükanası ile yaptığı konuşmalardan onun Esm'e'nin suçlu olduğuna inandığını anlamış ancak büyükanasının üzerine gitmemiştir. Bu durum sonucunda büyükanaya duygu sömürüsü gibi türlü yollarla Hasan'ı etkilemeye çalışmıştır. Hasan'ı gördüğü her an ağıtlar yakmış, Esm'e'ye beddualar etmiş, amcalarının bu durum karşısında “adam” gibi davranmadığını söylemiştir. Bazen de Hasan'ı, babasının bir hortlağa dönüştüğünü söyleyerek

korkutmaya çalışmıştır: “Oğlumun öcünü almadan bu dünyadan gidersem, şu kara toprağa girersem beni toprak kabul eder mi Hasanım, ya ben ne yapayım torunum.” (Kemal, 45) Başka bir deyişle büyükana, Hasan’ı kendisi ile annesi arasında bir seçim yapmaya zorlayarak onu bir iç çatışma durumuna sokmuştur.

“İçi karmakarışıkta. Ya anasını öldürmüşlerse... İçinde bir sevinç... Sonra da daha sevinç dalgalanıp dururken, içinde bir acı, dehşet bir ağrı yüreğinde... Bir acı, bir sevinç dalgasına düşüyor.” (Kemal, 68)

Yazar yapıtta, Hasan’a, büyükanası ve köylüler tarafından annesini öldürmesine yönelik uygulanan yoğun baskıyı çarpıcı ve yineleyici bir biçimde aktarır: “Hasan ölmek istiyordu. Aaaah, ölebilse. (...) Hasan kimsenin yüzüne bakamıyor. Köyde Hasanı kim görse yüz çeviriyor.” (Kemal, 86) Hasan’ın üzerindeki baskıların dayanılamayacak noktaya gelmesiyle zaman zaman annesinin öldürülmüş olmasını bile içten içe dilemeye başlamıştır. Bu da kişinin yaşadığı iç çatışma halinin ne derece yoğun olduğunun başka bir göstergesidir. Bu hal yapıtta iç konuşma ve bilinç akışı anlatım teknikleri ile kişinin nasıl bir çıkmazda olduğunu ortaya koyacak biçimde aktarılmıştır:

“Biliyordu, biliyordu yaptığını... Bir iyice apaçık biliyordu. Anasını öldürsünler, amcaları anasını öldürsünler, diye kaçmıştı. ‘Görmesin gözüm, görmesin gözüm... Öldürülmeli anam, öldürülmeli. Öldürülmeli. O öldürülmezse olmaz.’” (Kemal, 67-68)

Kurguda ele alınan düzende toplum bireyden daha önemlidir; kişinin ahlaki değerleri, ihtiyaçları, istekleri, tercihleri ya da mutluluğu değil toplumun gelenek ve göreneklerinin aynen uygulanması ve sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Yazar, toplumsal değerlerle kendi değerleri arasında kalan ve toplumun baskılarına direnemeyen, Halil’in kardeşi Mustafa’yı da anlatarak bireylerin yaşadığı çatışmaları, ikilemleri örneklendirmiştir. Mustafa, Esme’nin suçsuz olduğuna inanır; ama annesi, kardeşleri ve köylüler Mustafa üzerinde öyle bir baskı kurmuşlardır ki Mustafa Esme’yi savunamamış, kimseye Esme suçsuz diyememiştir; Esme’den köyü terk etmesini istemiş, eğer gitmezse onu öldürmek zorunda kalacaklarını dile getirmiştir. Mustafa zaman zaman geleneksel algının dışına çıktığı, Esme’yi öldürmediği için

cezalandırılmıştır. Annesi Mustafa'yla konuşmamış, Mustafa toplumsal yapının içinde öteki kolumuna getirilmiştir: *“Senin hiçbir günahın yok bacım,” diyordu Mustafa. “Gene de sen burada durma git. Seni öldürecekler bacım. Seni öldürmüyorum diye anam benimle konuşmuyor.”* (Kemal, 35-36) Toplumdaki her bireyin belirlenmiş şekillerde hareket etmemesi, bireyin ötekileştirilmesi hem öteki konumuna getirilmiş birey için hem de geleneksel yapının kurduğu bu sistem yüzünden yardım almaktan alıkonan Esmeye için istenmeyen sonuçlar doğurmuştur.

III. KIRMIZI PAZARTESİ

1981 yılında yazılıp 1982’de Nobel edebiyat ödülü alan Gabriel Garcia Marquez’in **“Kırmızı Pazartesi”** adlı roman, 1950’li yıllarda Kolombiya’nın küçük bir kasabasında işlenen bir namus cinayetini konu alır. Santiago Nasar adındaki genç, zengin ve yakışıklı bir delikanlı, bakire olmadığı için düğünün ertesi günü baba evine geri gönderilen Angela Vicario’nun iftirasıyla, Angela’nın kardeşleri Pedro ve Pablo Vicario tarafından kız kardeşlerinin namusunu temizlemek amacıyla öldürülür. Kasabadaki herkes Santiago Nasar’ın öldürüleceğini bilir fakat kendisine haber vermez. Bazıları inanmadığı için, bazıları hak ettiğini düşündüğünden diğerleri ise onların görevi olmadığı gerekçesiyle bu haberi duymamış gibi davranıp edilgen kalırlar. Cinayet, gelenek ve göreneklerin etkisiyle işlenmiştir. Kurguda toplumsal değerler, bireyin hayatından üstündür ve namus adı altında cinayet işlemek toplum tarafından töreler ardına gizlenir ve cinayet normal karşılanır. Yapıtta bahsedilen gelenekler ve göreneklerin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri, ataerkil toplum yapısı ve bireylerin toplumsal baskı karşısında yaşadığı iç çatışmalar ve bunların kurguya etkisi yapıttan kanıtlar sunularak aşağıdaki bölümlerde irdelenmiştir.

a. Gelenek ve Göreneklerin Toplum Üzerindeki Etkileri

Gelenek, görenek ve dini kurallar toplumsal yaşamı, en fazla da aileyi, ailenin kurulmasını, ailedeki rol ve görevleri şekillendirir. Yazar yapıtta, kadının evlenmeden önce ilişkiye girmesini, toplum tarafından kabul edilemez bir durum olarak aktarmıştır. Ailenin en temel görevlerinden biri, evleninceye kadar kızlarının namusunu korumak; bir erkekle birlikte olmasına engel olmaktır:

“Pura Vicario, onun Bayardo San Roman’la oturacakları evi görmeye birlikte gitmelerine bile izin vermemiş, kızının iffetini koruyabilmek için gözleri görmeyen babasını da peşine takarak onlarla birlikte gitmişti.” (Marquez, 39)

Yapıttaki toplumsal yapıya ve geleneklere göre kadın saf, temiz, başka bir deyişle “eli erkek eline değmemiş” olmalıdır. Yazar, saflığın bu toplumdaki önemini Angela Vicario’nun portakal çiçeği takması aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Evlenirken kadının portakal çiçeği takması onun bakire olduğunu göstermekte ve saflığı simgelemektedir. Kadın için bu çiçeği takmak büyük bir onur olarak görülür. Bakirelik toplumda gurur duyulacak bir kadın duruşudur ve herkes bu duruşta hemfikirdir:

“Buna karşılık, Angela Vicario’nun duvağıyla portakal çiçeklerini bakire olmadığı halde takmaya cesaret edebilmesi, daha sonra saflığın simgelerine karşı büyük saygısızlık olarak yorumlanacaktı.” (Marquez, 42)

Yapıtta yazarın tasvir ettiği toplumda, namuslu olmak kadın için zorunludur, erkeğin namuslu olması için ise evlendiği kadının namuslu olması yeterlidir; onun dışında erkek, istediği kişiyle istediği zaman birlikte olma, evlendiği kadının bakire olmadığı anlaşıldığında da evliliği bitirme hakkına sahiptir: “Angela Vicario, yani bir gün önceki düğünle evlenmiş olan o güzel kız, ana babasının evine geri gönderilmişti, çünkü damat onun bakire olmadığını anlamıştı.”

(Marquez, 26) Yapıtta, herkes tarafından kabul edilen ve namus kavramı etrafında en çok kadının eziyet çektiği, baskı altında bırakıldığı gelenek ve göreneklerin nesilden nesile yine kadınlar tarafından aktarıldığı vurgulanmıştır. Hem kızlarına hem de oğullarına bunları öğretmek, en temelinde annelerin görevi olarak görülmektedir: “Namus aşktır,’ dediğini

duyardım annemin” (Marquez, 87) Yazar, gelinin bakire olmadığını öğrenmesi üzerine damadın gelini baba evine göndermesinin ve buna neden olan erkeğin öldürülecek olmasının kasaba halkı tarafından doğal karşılanması durumuna farklı biçimlerde pek çok kez değinmiştir. Toplumdaki herkesin Vicario ailesinin namusunun temizlenmesi için Santiago Nasar’ın öldürüleceğini bilmesine rağmen engel olmak için hiçbir şey yapmamasını, farklı karakter, yer ve zaman kurgularıyla aktarmıştır. Santiago Nasar’ı uyarmayı üstlerine vazife olarak görmemeleri, ailesinin namus davasına karışmak istememeleri sonucunda, herkesin olacağına bilmesine rağmen, Santiago Nasar öldürülmüştür: “(...) çünkü insanlar Santiago Nasar’ın öleceğini biliyorlar, ona dokunmaya cesaret edemiyorlardı.” (Marquez, 92)

Yazar, bireylerin, bir olay karşısındaki tepkilerini pek çok süzgeçten geçirdiğine vurgu yapmıştır. Çoğunlukla bilinçsizce, otomatik olarak yapılan bu değerlendirmelerde toplumsal değerler ve ilişkiler, bireysel değerlerden önce gelmektedir.

“Dünürüm Placida’yı uyarmaya,’ diye karşılık vermişti annem. ‘Oğlunu öldüreceklerini herkesin bilmesi, bir tek onun haberi olmaması haksızlık.’ ‘Vicariolarla ne kadar bağımız varsa onunla da o kadar var,’ demişti babam.”
(Marquez, 27)

Alıntıda da görüldüğü gibi, anlatıcının annesi, Santiago Nasar’ın annesini uyarmaya gideceken, babasının, Vicario ve Nasar aileleriyle eşit mesafede bir ilişkilerinin olduğunu söyleyerek Nasar’ın ailesini uyardığı takdirde, Vicario’larla aralarının bozulabileceği konusunda onu uyardığı görülmektedir. Gelenek ve göreneklerin yoğun biçimde yaşandığı toplumlarda olduğu gibi bu ailedeki bireysel değerlere göre cinayete engel olunmalıdır, ama toplumdan dışlanmama, herkes tarafından kabul görme ihtiyacı bu değerlerin önüne geçmiştir. Yazar, gelenek ve göreneklerin yanı sıra din olgusunun toplumdaki yerini peder karakteri ve Angela Vicario’nun kardeşlerinin ifadeleri üzerinden aktarmıştır. Santiago Nasar’ı öldürdükten sonra ikiz kardeşler, kiliseye gidip teslim olmuşlar, peder de onlara tanrı katında masum olduklarını söylemiştir. Ailenin namuslarını temizlemek için işledikleri cinayetler yasal olarak

suç olmasına rağmen Tanrı katında haklı bir davranış olduğu toplum tarafından kabul edilen bir gerçektir:

“Onu bilinçli öldürdük,’ demişti Pedro Vicario, ‘ama biz masumuz.’ ‘Belki Tanrı katında öylesinizdir,’ demişti Peder Amador. ‘Tanrı katında da, insanların gözünde de,’ demişti Pablo Vicario da. ‘Bu bir namus sorunuuydu.’” (Marquez, 48)

Yazar, gelenek ve göreneklerin, evrensel hukukun önüne nasıl geçtiğini de çarpıcı bir şekilde, ikiz kardeşlerin planlı ve vahşi bir şekilde bir insanı öldürmelerine rağmen mahkemenin haklarında meşru müdafaa kararı vermesi ve neredeyse hiçbir ceza almadan salıverilmeleriyle okuyucuya aktarmıştır: *“Avukat, cinayetin namus uğruna meşru müdafaa olduğu tezini savunmuş, bu da mahkeme heyeti tarafından kabul edilmişti.” (Marquez, 48)* Namus cinayeti de olsa bir cinayet işlemiş olan bu iki kardeşin yasalar önünde ceza almaması, topluma namus uğruna cinayet işlemenin yaptırımsız, hatta tebrik edilen bir davranış olduğunu göstermektedir. Santiago Nasar toplumsal değer yargılarını sarstığı için toplum onu yok etmiş ve böylelikle kirlenen namus temizlenmiş, ahlâk aklanmıştır. Bu da gösterir ki kurgulanan toplum düzeninde toplumsal değer yargıları her türlü gücün üstündedir, toplum bu yargılara göre şekillenir.

b. Ataerkil Toplum Yapısının Yansımaları

Yapıtta, ataerkil toplumlarda evlilik kararının nasıl ve kimler tarafından verildiği, Bayardo San Roman ve Angela Vicario’nun evlilikleri üzerinden aktarılmıştır. Bayardo San Roman’ın, Angela Vicario’yu gördüğünde onunla evlenmeye karar verdiği, Angela’nın kendisini isteyip istemeyeceğini aklından bile geçirmediği, Angela’nın da istemediği halde ailesinin zorlamasıyla evlendiği anlatılmıştır. Bayardo San Roman’ın Angela’nın durumunu, hissettiklerini ve düşündüklerini umursamadan onunla evlenmek istemesi Angela’nın bakire olmamasının kontrolünde olmadan ortaya çıkmasına ve sonrasında gelişen olaylar zincirine yol açmasına sebep olmuştur.

“Angela Vicario, annesiyle babasının, yanlarında kocalarıyla ablalarının, evin salonunda toplanarak, onun daha yeni gördüğü bir adamla evlenmek zorunda olduğuna karar verdikleri o geceki korkusunu unutmamıştı.” (Marquez, 37)

Yapıtta resmedilen toplumda kadınların namuslarının kirlenmesinin sadece onları etkilemediği, aynı zamanda tüm ailenin de namusunun kirlendiği ve bu namusun ailedeki erkekler tarafından temizlenmek zorunda olduğu anlatılmıştır. Ayrıca, erkeklerin kendilerinden beklenen görevleri yerine getirdiklerinde erkek olduklarının kanıtlandığına inanılmaktadır. Yapıtın ana konusunu oluşturan namus cinayetini Angela Vicario'nun ağabeyleri kız kardeşlerinin namusunu temizlemek, aynı zamanda da erkekliklerini kanıtlamak amacıyla işlemişlerdir: *“Vicario kardeşler erkekliklerini kanıtlamışlardı, aldatılan kız kardeş de namusunu yeniden kazanmıştı.” (Marquez, 76)* Yazar, yapıttaki toplumda namus temizlemenin yollarından biri olan cinayeti konu almış olsa da söz konusu olan kadın ve erkeğin evlendirilmesinin de kirlenen namusu temizlemek amacıyla yapılabileceğinden bahsetmiştir: *“Ancak, Santiago Nasar'ı öldürecek olmaları inanılır gibi gelmemişti ona, buna karşılık namusunu temizlemek için onu Angela Vicario'yla zorla evlendirecekleri gelmişti aklına.” (Marquez, 100)* Erkeğe verilen bu roller, romanda kurgudaki toplumsal yapıya ataerkil bir toplum yapısının yansımasıdır. Erkek kadının namus bekçisidir ve kirlenen namusu ne pahasına olursa olsun temizlemek durumundadır. Bu düzende erkek olmanın şartlarından biri budur.

c. Gelenek ve Görenekler ve Bireylerin Yaşadığı İç Çatışmalar

Yapıtta bireylerin toplum tarafından dışlanmamak için kendisinden beklenen davranışları yerine getirirken iç dünyalarında bir çatışma yaşadıkları görülür. Figürlerin yaşadığı gelgitler, ikiz kardeşlerden birinin diğerinin vazgeçeceğini anladığında onu cinayet işlemeye ikna etme çabaları ele alınır. Aslında Vicario kardeşler Santiago Nasar'ı öldürmeyi pek de istememişler, insanları onlara engel olmaya itmeye çalışmışlardır ancak kimse onların cinayeti işlemelerine

engel olmayı düşünmemiştir. Yazar pek çok kez ikiz kardeşlerin kendilerine engel olunması isteğini dile getirerek bireylerin iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalara ayna tutmuştur:

“Vicario kardeşler Santiago Nasar’ı hiç kimsenin haberi olmadan, hemen öldürmek için gereken hiçbir şeyi yapmamışlardı, tam tersine biri çıkıp da onu öldürmelerini engellesin diye akla gelebilecek her çareye başvurmuşlar ama bunu sağlamayı başaramamışlardı.” (Marquez, 49)

Ancak Vicario kardeşler, kardeşlerinin namusunu temizlemek için Santiago Nasar’ı öldürmeleri konusunda hissettikleri yoğun baskı altında mantıklı düşünme yetilerini kaybetmişlerdir. Durumları zaman zaman öyle içler acısıdır ki kasaba halkından bazılarının ifade ettiği şekilde “zavallı” gibi göründükleri tasvir edilir. Ancak, gelenek ve görenekleri yerine getirme isteği ağır basmış, birkaç kişi dışında tüm kasaba halkının bildiği bu cinayeti göz göre göre işlemişlerdir. Cinayeti işleme sebeplerinin gelenekler yüzünden olduğunu bilerek vicdanlarını avutmaya çalışmışlar, bundan aldıkları cesaretle de işledikleri cinayetten onur duymuşlardır: “O dakikalarda töreyi yerine getirmiş olmanın saygınlığı avutuyordu onları“ (Marquez, 72) Kişilerin düştüğü bu çıkmaz, gelenek ve göreneklerin bireye neredeyse hiç söz hakkı tanımadığını, insanın böyle bir yapılanma içinde karar verme yetisinin pek de olmadığını, kişinin bu çıkmazda ne yapacağını bilmemesinin çaresizliğini, çatışmasını yaşadığını nitelemektedir.

IV. SONUÇ

Anadolu’da bir köy uzamında resmedilen, gelenek ve göreneklere tutkulu bir biçimde bağlı olan bir köy halkının bir insana nasıl düşman olabildiğinin, bir çocuğun annesini kendi elleriyle öldürmeye nasıl zorlandığının ve bir namus davasının köydeki herkesi nasıl etkilediğinin anlatıldığı “Yılanı Öldürseler” adlı yapıt aslında Kolombiya’nın bir kasabasında geçen “Kırmızı Pazartesi” adlı yapıttan ele alınan konu açısından çok farklı değildir. Çok farklı uzamlar ve kültürler içinde yer alıyor olsalar da, bu iki kurguda yer alan gelenek ve göreneklerin birçoğu birbirleriyle örtüşmekte, okuyucuya bu gelenek ve göreneklerin evrensel olduğunu, her

kültürden her türlü insanı etkileyebileceğini göstermektedir. Kadın figürler etrafında şekillenen namus ve ahlak algısı “*kadın ve namus*” ilişkisi etrafında yaratılan sorunlar ve bu sorunların nelere yol açtığı, sorunların çözümünün kadını oratadan kaldırmaya ve namusu temizemeye yönelik cinayetler olarak görülmesi, erkeğin neredeyse her konuda egemen olması, karakterlerin gelenek ve görenekler ile kişisel inançlar arasında ikilemlere düşmesi ve geleneklerin hayatın her yönünü kontrol etmesi bu iki yapıtta çok benzer bir şekilde yer almakta ve yapıtların kurgusunu şekillendirmektedir. Sonuç olarak ilk bakışta çok farklı olarak görülebilecek bu iki yapıt özünde birbirine çok benzemekte, toplumda gelenek ve görenek olarak adlandırılmış hallerin evrensel olabileceğini okuyucuya göstermektedir. Bu tez çalışmasında sözü edilen yaşam biçimleri ve algıları yapıtlar aracılığı ile değerlendirilmiş, gelenek ve göreneklerin kurguyu nasıl şekillendirip üzerinde saptamalarda bulunulmuştur. Çalışmada ikincil kaynaklar kullanılmamıştır. Bu tez çalışmasından yola çıkılarak “kadının toplum içindeki yeri”ne dair sözü edilen yapıtlardan hareketle yeni bir inceleme ve değerlendirme çalışması yapılabilir.

KAYNAKÇA

Kemal, Yaşar. “Yılanı Öldürseler”. İstanbul: Toros Yayınları, 2016.

Márquez, Gabriel García. “Kırmızı Pazartesi”. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2016.